

II. MEŞRUTİYET DEVRİ İZMİR BASININDA MİZAH: KUKURUK VE NEŞTER ÖRNEĞİ

Murat YILMAZ*

Öz

II. Abdülhamid'in otoriter iktidarında yayımına izin verilmeyen mizah gazeteleri, II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yasakların kalkması ile Osmanlı basın hayatını doldurmuştur. Gazetelerin ardı ardına çıkmaya başladığı bu dönem etkisini İzmir'de de hissettirmiştir. İzmir'de kısa süre içerisinde birçok mizah gazetesi yayımlanmaya başlamıştır. Bu çalışmada bahsedilecek olan Kukuruk ve Neşter de bu gazeteler arasındadır. Biz bu çalışma ile Kukuruk ve Neşter gazetelerinin içeriğinden hareket ederek, yaşanan gelişmeler neticesinde dönemin siyasi ve toplumsal havasını inceleyeceğiz. 31 Mart Vak'ası'nın nasıl yorumlandığına ve II. Abdülhamid algısının nasıl oluşturulduğuna özellikle dikkat çekeceğiz. Mizah gazetelerinin en önemli silâhı olan karikatürlere Kukuruk ve Neşter'de bolca yer verilmiş olması çalışmamızı görsel açıdan da zenginleştirerek yorum analizini güçlendirecektir. Bu şekilde çalışmamızın sonucunda hem II. Meşrutiyet döneminde yaşanan gelişmeler karşısında İzmir basınının tepkisi mizah gazeteleri üzerinden ortaya konulmuş olacak hem de II. Abdülhamid imajının İzmir mizah basınında ne şekilde meydana getirildiği açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: *II. Abdülhamid, 31 Mart Vak'ası, Meşrutiyet, Kukuruk Gazetesi, Neşter Gazetesi*

Abstract

Humour in Izmir Press during the Second Constitutional Period: Examples of Kukuruk and Neşter

The humour journals which were not permitted during the authoritarian rule of Abdul Hamid II filled the Ottoman media after the abolishment of the ban following the proclamation of the Second Constitutional Period. This period in which numerous papers were printed in succession also influenced Izmir. Many humour journals were started to be printed in Izmir in a very short period of time. Kukuruk and Neşter to be mentioned in this study were also among those journals. We will assess the political and social climate of the period as a result of the developments experienced by with reference to the contents of Kukuruk and Neşter journals. We will

* Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Ortahisar-Trabzon.
E-posta: muratyilmaz@ktu.edu.tr
(Makale Gönderim Tarihi: 21.03.2018 - Makale Kabul Tarihi: 22.10.2018)

particularly draw attention how the 31 March Incident was interpreted and how the perception of Abdul Hamid II was formed. The caricatures which are the most important weapon of the humour papers were generously included in Kukuruk and Neşter, so they will enrich our work visually and reinforce the commentary analysis. Thus, this study will figure out both the reaction of Izmir press against the developments during the Second Constitutional Period through the humour papers and how the image of Abdul Hamid II was formed in Izmir press.

Keywords: *Abdul-Hamid II, 31 March Incident, Kukuruk, Constitutionalism, Neşter*

Giriş

Osmanlı döneminde İzmir, siyasî ve sosyo-ekonomik bakımdan önemli bir konumda bulunması hasebiyle, basın faaliyetleri konusunda İstanbul'dan geri kalmayacak şekilde bir seyir takip etmiştir. İzmir'de Fransızlar 1824 yılından itibaren Le Smyrnéen, Le Spectateur Oriental ve Courrier de Smyrne isimleriyle Fransızca gazeteler çıkarmaya başlamıştır.¹ 1869'da vilayetin resmî gazetesi olarak çıkan Aydın'ın dışında ilk Türkçe gazete ise 6 Eylül 1872'de yayına başlayan Devir olmuştur.² Böylece İzmir'de basın hayatı etkili bir şekilde gelişim göstermeye başlamıştır. Bunlar arasında mizah gazeteleri de yerini almıştır. İzmir'de ilk çıkan mizah gazetesi 22 Mayıs 1291'de [3 Haziran 1875] yayın hayatına başlayan Kara Sinân olmuştur.

II. Abdülhamid döneminde II. Meşrutiyet'in ilanına kadar olan süreçte Osmanlı toprakları dâhilinde mizah gazetelerinin yayımlanmasına izin verilmemiştir. II. Abdülhamid'in özellikle karikatürlere ve mizah gazetelerine karşı oluşu nedeniyle 1877 yılından itibaren mizah gazetelerinin yayımı yasaklanmıştır.³ Mizah gazetelerinin yasaklanmasıyla ilgili olarak elimizde ilginç bir örnek de bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in tahta çıkışından önce yayımlanmaya başlayan mizah gazetesi Kara Sinân'ı da çıkaran Rum yayıncı Grigorios Karydis yayıncılığı sırasında Velos isimli başka bir mizah gazetesi de çıkarmıştır. Fakat 15 Aralık 1888 tarihli Dâhiliye Nezareti'ne ait bir belgeye göre İzmir'de mizah şeklinde neşredilen Velos isimli Rumca gazetesinin Memâlik-i Mahrûse'de mizah gazetelerinin yayımlanmasına izin verilmemesi şeklindeki irâde-i seniye gereği kapatılması hakkında karar alınmıştır.⁴ Bunun üzerine Karydis tekrar Matbuat İdaresi'ne başvurmuş ve Velos'u mizah gazetesi olarak değil siyasî bir içerikle yayımlayacağı teminatını verdikten sonra ruhsatname alabilmiştir.⁵ Bu da II. Abdülhamid döneminde mizah gazetelerinin yasaklanması konusuna devlet görevlilerinin verdiği ciddiyeti göstermektedir.

¹ Arıkan 2006, s. 10-11.

² Arıkan 1985, s.103-104. Devir gazetesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Arıkan 2006, s.19-25.

³ Demirel 2007, s. 61.

⁴ B.O.A., DH. MKT., 1574/75, 1888.

⁵ B.O.A., DH. MKT., 1588/102, 1889.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

Matbuat Müdürlüğü memurları II. Abdülhamid'in mizah gazetelerine olan karşıtlığı sebebiyle basın üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurmuştur.

II. Abdülhamid döneminde mizah yayınlarının neşrine izin verilmemesi ve bununla ilgili kontroller sonucu basın mensupları ve yazarlar arasında da içten içe bir kızgınlığın yeşerip geliştiği anlaşılmaktadır. Zira 23 Temmuz 1908'te II. Meşrutiyet'in ilanının ardından matbuattaki yasakların kalmasıyla birlikte basın alanında adeta bir patlama yaşanmıştır. Birçok yayıncı siyasi, edebî ve fennî içerikli süreli yayımların yanında mizah gazetesi yayımlamak için gerekli mercilere başvurarak ruhsat talep etmiştir. Bu taleplere verilen olumlu yanıtlarla birlikte yayın hayatına yeni gazeteler eklenmiştir. Turgut Çeviker, Türk karikatüründe bir devrimin gerçekleştiğini söylediği II. Meşrutiyet döneminde, 92 mizah gazetesinin yayına başladığı tespitinde bulunmaktadır.⁶ Ancak Çeviker'in bu tespiti doğrultusunda hazırladığı eserinin⁷ içerisinde Kukuruk ve Neşter gazetelerinin yer almamış olması, bu sayının daha fazla olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Hamza Altın'ın aynı konuda verdiği listede Kukuruk ve Neşter gazeteleri geçmesine karşın o da sayıyı yine 92 vermektedir.⁸ Dolayısıyla II. Meşrutiyet devrinde çıkan mizah gazetelerinin sayısı ile ilgili olarak bir belirsizlik bulunmaktadır.

İzmir yerelinde de II. Meşrutiyet döneminin basın üzerindeki etkisi yadsınamaz. Ömer Faruk Huyugüzel'in verilerine göre 1869'dan II. Meşrutiyet'in ilanına kadar İzmir'de toplamda 22 süreli yayım çıkmışken, yalnızca 1908 ve 1909 yıllarında 25 yeni yayım İzmir basın hayatına dâhil olmuştur.⁹ Bunlar arasında bu çalışmada incelenecek olan *Kukuruk* ve *Neşter* dışında *Dellâl*, *Edeb Yâhu*¹⁰ ve *İbiş* gibi mizah gazeteleri de bulunmaktadır.

Çalışmamızı oluşturan Kukuruk ve Neşter gazetelerini muhteva açısından incelemeden önce şekilsel özellikleri hakkında da bilgi vermek gerekmektedir.

16 Ağustos 1324'te [29 Ağustos 1908] yayın hayatına başlayan *Kukuruk* “Haftada bir def’a cûmairtesi günleri neşr olunur eğlence gazetesidir” serlevhâsıyla çıkmıştır. Gazetenin ilk sayfasının üst kısmında büyük şekilde ismi yazmakta ve onun üzerinde de bir horoz silueti yer almaktadır. Sol tarafta Rumca sağ tarafta da İngilizce Kukuruk yazmaktadır. Üçüncü sayıdan itibaren de sola Rumca ve sağa İngilizce İzmir yazısı eklenmekte ve ayrıca Fransızca olarak da imtiyaz sahibinin ve başyazarının Kadızâde Hüseyin Rıfat olduğu

⁶ Çeviker 1988, s. 17.

⁷ Çeviker 1988.

⁸ Altın 2014, s. 65-68.

⁹ Huyugüzel 1996, s. 73-74.

¹⁰ Bu mizah gazetesi hakkında bkzn. Çağın 2010, s. 117-144.

açıklanmaktadır.¹¹ Gazetenin idarehanesi olarak İzmir’de Hükûmet Caddesi’ndeki bir dâire-i mahsusa adresi gösterilmektedir. Ahenk matbaasında basılan gazete 4 sayfa olarak çıkmıştır. Gazetenin özelliklerinden birisi de içerisinde çokça karikatüre yer verilmiş olmasıdır. Bir kısım karikatürlerin yanında içeriğini anlatan Rumca kısa açıklamalar da bulunmaktadır. Kukuruk’ın ilk sayısı 40 paradan, sonraki sayıları ise 20 paradan satışı çıkarılmıştır. Peşinen alınan senelik aboneliği ise ilk sayıda 45 guruş olarak belirtilirken, sonraki sayılarda ise İzmir’de 30, taşrada 40 guruş olarak güncellenmektedir. Bu fiyat değişikliği ise gazeteye gösterilen “*rağbet-i fevkâlâde*”ye bağlanmaktadır.¹² Kukuruk’un toplamda 4 sayı olarak çıktığı görülmektedir.¹³

Neşter ise “*Tebâ’yi-i beşerîyenin sekâmet-i mesturesini teşrih ve tahlil ider haftalık mizâh gazetesidir*” serlevhâsıyla 10 Nisan 1325’te [23 Nisan 1909] yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin müdürü Emin Zeki’dir. Gazetenin idarehanesinin adresi olarak da Maltızlar’da Bayraklı Hamamı’nın karşısında özel bir daire gösterilmektedir. Frankolar matbaasında basılan gazetenin her sayısı 8 sayfadan oluşmakta ve her sayısında da birçok karikatüre yer verilmektedir. Neşterde de karikatürlerin Türkçe açıklamaları dışında Fransızca kısa cümlelerle bilgi verildiği görülmektedir. Nüshası 20 para olan gazetenin abonelik bedeli İzmir için 20, taşra için 30 guruştur ve peşin olarak alınmaktadır. Neşter’in şu an tam koleksiyonu bulunmadığından toplamda kaç sayı çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Ömer Faruk Huyugüzel bunun 9 olduğunu söylemektedir.¹⁴

Bu girişten sonra çalışmamızın asıl konusuna geçerek Kukuruk ve Neşter gazetelerini muhteva bakımından incelemeye başlayabiliriz.

II. Meşrutiyet: Devr-i Hürriyet

II. Abdülhamid’in on yıllarca süren otokratik idarî sistemini yıkan II. Meşrutiyet’in ilanından sonra bir devr-i hürriyetin başladığı gazetelerdeki yazılardan anlaşılmaktadır. İlk sayısı II. Meşrutiyet’in ilanından yaklaşık bir ay sonra çıkan Kukuruk’ta yeni düzenden beklentiler şöyle ifade edilmektedir: “*Artık meydân bizim.. Oh ne âlâ.. Beynimizin üstüne örtülen kefenleri yırttdık!*

¹¹ Hüseyin Rıfat 1878’te İzmir’de doğmuş, Hizmet gazetesinde uzun yıllar çalışmış üretken bir gazeteci ve yazardır. Kukuruk’tan başka Dellâl, İlham ve Deccâl gibi süreli yayımları da çıkarmıştır. Hüseyin Rıfat hakkında ayrıntılı bilgi için bkzn. Huyugüzel 2000, s. 241-245.

¹² “Muhterem Kari’lerimiz”, *Kukuruk*, 23 Ağustos 1324, s. 1.

¹³ Huyugüzel 1996, s. 55; Duman 2000, I, s. 491.

¹⁴ Huyugüzel 1996, s. 57. Neşter’in ilk 3 sayısı Milli Kütüphane’de, 2. sayısı Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege kataloğunda, 1, 3 ve 9. sayıları ise Hakkı Tarık Us koleksiyonunda bulunmaktadır. Eldeki mevcut sayılarda en son 9 olduğu için muhtemelen Huyugüzel de bunu esas almıştır.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

Gözümüze çekilen perdeleri atdık! Ağzımıza vurulan kilidleri kırdık! Göreceğiz; ne göreceksen söyleyeceğiz! Fakat dikkat idelim, bizi başkaları aldadıub da yalan, yanlış şeyler söyletmesun! Birbirimize ahyâr idelim, kardeşçe geçinelim. Yoksa, yoksa sizi gazeteme yazarım ha!.."¹⁵ Bu şekilde Kukuruk, yeni düzenin getirdiği özgürlüklerin topluma olumlu yansıtacağını inanmaktadır. Toplumu bölüp parçalayan sorunların artık ortadan kalktığı ve bu nedenle de farklı etnik kökene ve dine mensup insanların kardeşçe yaşaması gerektiği temennisini dile getirmektedir. Bununla birlikte II. Abdülhamid iktidarının yandaş gazetelerine de eleştiri oklarını yöneltmektedir. Onların II. Meşrutiyet'in ilanından sonra da kafalarını dik tutmak, eski hükümlerini yürütmek sevdasında olmalarının uzun sürmeyeceği ve seslerinin kesileceği ifade edilmektedir.¹⁶

Kukuruk 3. sayısında eserleriyle meşrutiyet düşüncesini besleyip geliştiren ve meşrutiyet taraftarlarınca büyük saygı duyulan Genç/Yeni Osmanlılar grubundan Namık Kemal Bey ile Sultan Abdülaziz döneminde Avrupa'ya giderek orada basın yoluyla meşrutiyet muhalefeti yapan Genç Osmanlıları destekleyen Mustafa Fazıl Paşa'nın birer fotoğrafına yer vererek onları anmaktadır. 4. sayısında da Jön Türkler/İttihatçılar için bir hürriyet şehidi¹⁷ olarak nitelendirilen Midhat Paşa'nın fotoğrafını yayınlamaktadır. Böylece meşrutiyet düşüncesi tarihsel anlamda temellendirilerek uzun bir sürecin sonunda ulaşılan bir kazanım olduğu anlatılmak istenmekte ve bu düşünceye katkı sunanlar okuyucuya hatırlatılmaktadır.

31 Mart Vak'ası'nın ardından yayımlanmaya başlayan Neşter'de de hürriyet kavramının ne demek olduğu toplumun farklı grupları üzerinden örneklerle anlatılmaktadır. Bu bağlamda bir yazıda köylü, eşraf, memur, asker, mektepli, tacir ve hafiye gibi kesimlerin ve bunun yanında İttihat ve Terakkî ile Ahrar partilerinin hürriyetten ne anladıkları ve hürriyetin onlara getirdiği fayda ve zararlar tek tek dile getirilmektedir. Neşter'in farklı kesimler üzerindeki hürriyet yorumunun dile getirilişinde 31 Mart Vak'ası'nın izlerini açıkça görmek mümkündür. Zira yazının sonunda da II. Abdülhamid için âlemin hürriyetine karşı kendisinin bir esaretin zincir kahrına uğradığı söylenmekte ve "*uğrasun ve kahr olsun*" denilerek tepki gösterilmektedir.¹⁸

II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki aylarda yaşanan birtakım gelişmelerin Kukuruk'ta dikkat çekilen farklı etnik ve dindeki Osmanlı vatandaşlarının bir arada ve kanunlar önünde eşit bir şekilde yaşama temennisine sekte vurduğu görülmektedir. Bu bağlamda gerek Kukuruk gerekse Neşter'de İzmir'de yoğun

¹⁵ "Mukaddeme", *Kukuruk*, 16 Ağustos 1324, s. 2.

¹⁶ "Havâdis", *Kukuruk*, 23 Ağustos 1324, s. 3.

¹⁷ [İmzasız] 1314, s. 3.

¹⁸ Hâkî, *Neşter*, 24 Nisan 1325, s. 2, 4.

bir nüfusa sahip olması hasebiyle Osmanlı Rum vatandaşlarıyla ilgili haberler yer almaktadır. Özellikle Rum Patrikhanesi ile Bulgar Eksarhlığı arasında bir sorun oluşturan kiliseler ve mektepler konusunda Rum tarafının ayrıcalıklarının ve statülerinin devamını istemesi gazetelerde eleştirilmektedir. Kukuruk'ta Rum vatandaşlar hakkında tuhaf tuhaf şeyler duydukları, güya ayrı bir kitle teşkili arzusunda buldukları belirtilerek şöyle denilmektedir: “*Bilemeyiz ama, bu emelleri erik ağacı üzerinde üzüm yetiştirmek kadar gülünç olmaz mı?*”¹⁹ Buna karşın Rum Patrikhanesi tarafından Osmanlı hükümetine bir takrir verilerek Bulgarların el koyduğu Rum kilise ve mekteplerinin Rumlara iade edilmesi ve konuyla ilgili 1903 yılındaki durumun devamı istenmiştir. Bulgar tarafı ise kilise ve mektep konusunda Rumlarla eşit tutulmadığı ve mahalli yöneticiler tarafından kendi kiliselerinde kendi lisanlarıyla dinî ayin tertip etmelerine izin verilmediği şikâyetinde bulunmuştur.²⁰ Bu tartışmalar aynı şekilde basına yansımakta da gecikmemiştir. Neşter bu süreçte Osmanlı Rum vatandaşlarının mektepler konusunda birtakım imtiyazlarının sürekliliğini istemelerini eleştirmiştir. Gazetede Meşrutiyet'in ilan olduğu bir memlekette bu tür imtiyazların hükmünün kalmadığı çünkü kimseye haksızlık yapılmayacağı anlatılmaktadır. Rumların bunu anlayacakları gün bu ülke için büyük bir gailenin sona ereceği vurgusu yapılmaktadır.²¹ Yine bu konuyla alakalı olarak başka bir yazıda Meşrutiyet'in ilanıyla bütün Osmanlı vatandaşlarının aynı hukuk ve eşitliğe nail olduğu ve “*idâre-i müstebide*” döneminden kalan eski imtiyazların artık kendiliğinden hükümden kalktığı ifade edilmektedir. Buna karşın Rum vatandaşların şimdi küflenmiş olan eski imtiyazlarını aynı şiddetle müdafaa etmeleri garip görülmektedir. Rum vatandaşlar hem anâsır-ı sâire ile hempa olmak istemekte hem de onlara karşı imtiyaz iddiasında bulunmaktadır. Neşter, imtiyaz isteyen Rum vatandaşlara şöyle çağrı yapmaktadır: “*Aziz vatandaşlarımız! Artık istibdâdlar yıkıldı. Hürriyet güneşi hepimiz için toğdı. Anın eşi'a-yi hayât-bahşasıyla hepimiz mütena'im olacağız. Artık aramızda fark yoktur. Hepimiz aynı vatanın evlâdı sayılıyoruz. Birbirimizi uhuvvet ve müsâvât revâbit-i mukaddesiyle merbût olacağız.*”²²

Kukuruk ve Neşter'deki bu yorumlara ve izahlara karşın aynı dönemdeki Rum mizah basınının konuya bakışı ise tam tersidir. Örneğin, İstanbul'da çıkan Embros mizah gazetesi imtiyazların kaldırılmasının Rumların aleyhine olduğunu vurgulamaktadır. Bunu da şu şekilde belirtmektedir: “*Bütün ırkların birleşmesi bana güven vermiyor (...) Bizim için imtiyazlarımızdan başka hiçbir*

¹⁹ “Havâdis”, *Kukuruk*, 30 Ağustos 1324, s. 1-2.

²⁰ Kerimoğlu 2007, s. 9.

²¹ Bahtî, *Neşter*, 13 Haziran 1325, s. 4, 6.

²² Mücâhid, *Neşter*, 13 Haziran 1325, s. 8.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

şey değerli değildir. Geri kalan her şey ile soğanlı çorba yapılır (...) Bir Rum'un imanını ve değerlerini değiştirip Ulaklar, Bulgarlar ve Ermeniler ile birlikte aynı omletin parçası olması mümkün müdür?" Bunun yanında Embros, II. Meşrutiyet ile gelen hürriyet kavramını da "Hürriyet her zaman köle olmak demektir. Hürriyet patriğin küçük düşmesi demektir. Hürriyet kendi Yunan kanımızı inkâr etmek demektir"²³ şeklinde yorumlayarak olumsuz bir bakış açısı sergilemektedir. Rum mizah basınındaki bu algının II. Meşrutiyet'in getirdiği kazanımların yok edilmesi tehlikesinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermesi, Kukuruk ve Neşter'in bu konuya neden önem verdiğini göstermektedir. Bununla birlikte Neşter'de Yunan taraftarlığı yapanlara karşı açık bir şekilde saldırı üslubu da benimsenmiştir. İzmir'de Rumca olarak çıkan Proodos gazetesinin imtiyaz sahibi Lazaris Stamatidis'nin²⁴ kaçarak gittiği Atina'dan yeğeni Andrey'a yazmış olduğu belirtilen bir mektup okuyucularla paylaşılmaktadır. Neşter'in Yunan taraftarlığı yapan Rum vatandaşları hedef aldığı şiir şeklindeki mektupta Lazaris adeta günah çıkarmaktadır. Osmanlı vatandaşı ancak Yunan taraftarı bir Rum olarak Helenizm için Osmanlı aleyhinde yaptıkları kendi ağzından anlatılmaktadır:

*"Ben ki Rumlarla Türkler arasında bol bol ekmeğin için nifâk
İstanbul'daki nâmdaşım gibi feryâdlağım ile titremişdi âfâk;
Ben ki Osmânî iken Osmânîliği itdim dehşetle tahkir
Ben ki Yunanlı değil iken Elenizmosu iyledim tevkir;
Ben ki Osmânî iken Tesalya muhârebesinde silâhı aldım
Osmânî ordusunda değil Yunan askeri meyânında kaldım;"*

Bunları ifade eden Lazaris, Atina'ya gittiğinde bu yaptıkları için şanlı ve şöhretli bir şekilde karşılanacağını ve saygı duyulacağını düşünürken gerçek hiç beklemediği şekilde cereyan etmiştir. Zira Lazaris orada kendi ülkesine ihanet eden hain ve alçak biri olarak addedilmiş ve üstelik sefaletle düşmüştür. Parasızlığa ve sefaletle alışamayan Lazaris bunun üzerine duygularını şöyle ifade etmektedir:

*"İzmir'i düşündüm: O kadar gayret-i nifâkım zâhir iken
Para viren vardı, sadaka viren, yardım da iden"*

Parasızlıktan deli gibi olduğunu söyleyen Lazaris geri dönmek istediğini ancak yaptıkları karşısında göreceği tepkiden korktuğunu, buna rağmen bir yolunu bulacağını söylemektedir. Bulduğu yol ise sakal bırakıp ismini değiştirdikten sonra yeniden İzmir'e gelerek "dehşetli bir Jön Türk" olmak ve

²³ Canner 1997, s. 27.

²⁴ Arslan 2005, s. 108.

Jön Türk isimli bir gazete çıkartmaktır. Son olarak ise yeğenine şöyle seslenmektedir:

“*Hem de para gönder, para! Yoksa yaşayacağım hırsızlıkla*”

Mektubun imzasıysa Neşter’in vermek istediği mesajı açık bir şekilde içermektedir: “*Ma’hûd ve hâ’in Lazari*”²⁵

Lazaris’e ithafen onun ağzından yazılan bu mektup ile Neşter, hem Yunan taraftarlığı yapan hem de Meşrutiyet’ten beklenen haklar bağlamında eşit bir Osmanlı vatandaşı yaratma ilkesine aykırı hareket eden Rumlara karşı tepkisini göstermektedir. Bu konuda örnek gösterilen gazeteci Lazaris’in Proodos gazetesinde II. Meşrutiyet’ten sonra Türk-Rum ilişkilerini bozacak nitelikte bir yayın politikası takip etmeye başladığı bilgisi mevcuttur.²⁶ Neşter’deki bu yazıdan da anlaşılacağı üzere Helenizm taraftarı yayın politikası nedeniyle Lazaris bir süre sonra İzmir’den Atina’ya kaçmıştır. Bununla beraber Neşter’in söz konusu mektubu yayınlamasından birkaç ay sonra gerçekten de Lazaris’in Atina’dan geri döndüğü bilgisi mevcuttur. 11 Ağustos 1909 tarihli Aydın Valisi’nden Dâhiliye Nezareti’ne yazılan tahrirde Lazaris’in Atina’dan İzmir’e geri döndüğü görülmektedir. Aydın Valisi’nin açıklamasına göre İzmir’de münteşir Proodos gazetesi sâhib-i imtiyâzı Lazaris’in bir müdür-i mes’ul göstermeden Atina’ya firar eyleseninden dolayı gazetesi vilayetçe tatil edilmiştir. Ancak bu kere avdetinden sonra mezkûr gazeteyi neşre hak ve salâhiyeti bâkî ise bunun gereği hakkında bilgi istemektedir.²⁷

Bunların yanında Neşter’in dikkat çektiği üzere Meşrutiyet’in açtığı devri hürriyeti sarsacak bir olumsuzluk daha vardır. Bu da matbuata yönelik başlayan kısıtlamalardır. II. Abdülhamid iktidarına karşı en ağır eleştirilerden olan basına yönelik sansür ve baskının II. Meşrutiyet’in ilanı sonrası kalkması ile oluşan serbestiyet fazla uzun sürmemiştir. Nitekim 31 Mart Vak’ası’nın bastırılmasının ardından kısa bir süre sonra Meclis-i Mebusan’da basın üzerinde birtakım tedbirleri öngören kanunlar çıkarılmaya başlanmıştır. 16 Temmuz 1909’da Meclis’in onaylamasıyla yasalaşan ve Fransız Basın Kanunu örnek alınarak hazırlanan yeni Matbuat Kanunu her ne kadar basına sansür getirmemiş olsa da içerdiği maddeler gereği basında çıkan haberler ve yazılar üzerinde kısıtlamalar taşımaktaydı.²⁸ Liberal içerikli oluşturulmasına karşın bu kanun tasarısının Meclis’te olduğu kadar basında da tartışıldığı ve büyük eleştirilere uğradığı görülmektedir. Özellikle de basın, özgürlüklerinden hiçbir şekilde ödün

²⁵ “Proodoscu Lazari’nin Yeğenine Mektûbu”, *Neşter*, 1 Mayıs 1325, s. 6.

²⁶ Huyugüzel 2000, s. 304.

²⁷ B.O.A., DH. MKT., 2897/62, 1909.

²⁸ Kabacalı 2000, s. 140.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

vermek istememekteydi.²⁹ Bu konuda Neşter de kısıtlamaların karşısında durmaktaydı. Bununla ilgili olarak sayfalarında yer verdiği şu karikatür tepkisini açıkça ifade etmektedir:

[Karikatür: 1] “*Matbûat Aleyhindeki Nizâmânâme*
Düşmân-ı Matbûat Mev’uslar: -Selâmetin için seni böyle boğmağa mecbûr oluyoruz.”³⁰

Karikatürde mebus oldukları belirtilen kişiler Meşrutiyet’i temsil eden kadının etrafında toplanmıştır. Kadının boğazına mebuslar tarafından uçları kendi ellerinde olan birçok zincir geçirilmiştir. Kadının kızgın yüz hatları durumdan hiç memnun olmadığını göstermektedir. İlginç olan ise mebusların bunu onun selameti için yaptıklarını söylemeleridir. Karikatürden anlaşılacağı üzere Neşter, Meclis’te hazırlanan yeni matbuat kanununun Meşrutiyet’in ilkeleri ile özdeşleşmediği kanaatindeydi. Basın üzerinde baskı oluşturacağına inandığı bu kanun Meşrutiyet’in değerlerine zarar verecektir. Üstelik bu kanunu hazırlayan ve kabul eden mebusların bunu Meşrutiyet’i korumak adına yaptıklarını düşünmeleri bu karikatürle alaya alınmaktadır.

²⁹ Koloğlu 2010, s. 238.

³⁰ [Karikatür: 1], *Neşter*, 13 Haziran 1325, s. 5.

Kukuruk ve Neşter gazetelerinin II. Meşrutiyet'in ilanından sonra başlayan yeni süreci bir devr-i hürriyet olarak görüp, II. Abdülhamid döneminde yaşanan sıkıntıların yok olacağı inancına karşın bunun böyle olmadığı sonraki süreçte bu şekilde cereyan eden olaylarla anlaşılmıştır. Zira beklenen ve arzulanan dilekler hayata geçmemiştir. Toplumsal bir bütünleşme sağlanamadığı gibi II. Abdülhamid iktidarındaki eleştirilen birtakım uygulamaların örnekleri bu dönemde de devam ettirilmeye başlanmıştır. Bu durum Neşter'in de dikkatini çekmiştir. Nitekim gazetede Avrupa'daki her inkılabın hastalıklara çare olduğu halde II. Meşrutiyet'in sorunları tedavi edememesinin eleştirisi şu şekilde yapılmaktadır: “*Acabâ bizim inkulâbda mı bir başkalık var? Acabâ biz hâlâ hakikî bir inkulâb geçiremedik mi?*”³¹ Neşter'in haklı olarak sorduğu bu sorunun cevabının gazetede yanıtız bırakılması ise aslında mizahi bir tepkinin inceliğini göstermektedir.

II. Abdülhamid Ricâli: Hırsız Devlet Adamları

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çıkmaya başlayan gazetelerde yoğun bir II. Abdülhamid karşıtlığı dile getirilmesine karşın, Kukuruk'ta II. Abdülhamid'in şahsına yönelik doğrudan bir eleştiri bulunmaması dikkat çekicidir. Hatta onu bir Cuma selamlığında iken gösteren fotoğrafı gazetenin 4. sayısının ilk sayfasında yer almaktadır. Dönemin sadrazamı Kamil Paşa'nın bir fotoğrafı da yine aynı sayının 3. sayfasına konulmuştur. Buna karşın Kukuruk, II. Abdülhamid dönemindeki diğer devlet adamlarını eleştirmektedir. Bu eleştiriler bazen yazı ile yapılmakla birlikte daha çok mizahın etkileyici gücü olan karikatürler vasıtasıyla okuyucularla paylaşılmaktadır. II. Abdülhamid ricâline yönelik eleştiri noktasında ise daha çok hırsız oldukları iddialarının ve yorumlarının kullanılması dikkat çekçidir.

Yazılı eleştirilerde II. Abdülhamid'in yakın çevresinden Şeyh Ebu'l-Hüdâ konu edilerek onu alaya alıcı cümleler kullanılmaktadır.³² Bu eleştirilerden II. Abdülhamid döneminin Bahriye Nazırı Hasan Ramî Paşa da payını almaktadır. Onun Çanakkale'de bir hamamı ve bir de tiyatrosu olduğu açıklanarak şöyle bir yorumda bulunmaktadır: “*Dimek oluyor ki bu zevât-ı kirâm hafiyelik, hırsızlıktan başka sanâyi-i nefîse ile de meşgul imişler ha!..*”³³ Eski Bahriye Nazırı'na yönelik eleştiriler bununla da sınırlı kalmayarak onun Osmanlı donanmasının yok edilmesinde büyük pay sahibi olduğu vurgulanmaktadır. Bununla ilgili Neşter'de de bir olay anlatılmaktadır. Bir gün II. Abdülhamid Yıldız'a gelen İngiliz sefiriyile birlikte kılıçları ağzına sokup

³¹ Hâkî, *Neşter*, 13 Haziran 1325, s. 4.

³² “Bursa'dan Mektûb”, *Kukuruk*, 30 Ağustos 1324, s. 1; “Havâdis”, *Kukuruk*, 6 Eylül 1324, s. 2.

³³ “Havâdis”, *Kukuruk*, 23 Ağustos 1324, s. 2.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

yutan sonra da dışarı çıkararak hokkabazları izlerken tercümanı aracılığıyla sefire şunu söylemiştir: “Benim bir Bahriye Nâzırım var; donanmayı olduğu gibi, işkembesinde kalmak üzere, direkleri ile berâber yutmağa muvaffak oldu.”³⁴ Neşter’deki bu eleştiri ile bağlantılı olarak Kukuruk’ta da şu karikatür yer almaktadır:

[Karikatür: 2] “Bahriye-i sârik esbâkı H. Râmî Paşa ’nın ögle taâmları!”³⁵

Karikatürde II. Abdülhamid’in Bahriye Nazırı Hasan Ramî Paşa görülmektedir. Ramî Paşa’nın önündeki tabakta da Osmanlı donanmasına ait gemiler bulunmakta ve o da bunları çatala batırarak yemektedir. Oldukça basit görünmekle birlikte ihtiva ettiği anlam gereği önem arz eden bu karikatürde II. Abdülhamid döneminde muhaliflerinin sıkça dile getirdikleri hem Osmanlı donanmasının Haliç’te çürümeye bırakılarak yok edilmesi hem de II. Abdülhamid ricalinin hırsız olduğu konu edilmektedir. Kukuruk doğrudan Sultan Hamid’i hedefine almadığı için “sârik” yani hırsız olarak nitelediği Bahriye Nazırı’nı suçlamakta ve donanmanın yok oluşunun müsebbibi olarak onu göstermektedir.

³⁴ Bahtî, *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 8.

³⁵ [Karikatür: 2], *Kukuruk*, 23 Ağustos 1324, s. 4.

Kukuruk'un devr-i istibdad ricâlinden hedefine aldığı bir diğer isim de İzzet Holo Paşa olmuştur. Onunla ilgili aşağıdaki karikatür Bahriye Nazırı'na yöneltilen hırsız nitelemesiyle uyuşmaktadır.

[Karikatür: 3]

[Sağdan Sola:] “Köylerde Hicâz Şimendüferi'ne îâne toplanması
Paraların Akreb İzzet Paşa'ya teslimi!
Akreb Paşa'nın kasası!
[Alt:] “Şimendüfer (heyâmola) ile gidiyor.”³⁶

Dört kareli bu karikatürde II. Abdülhamid döneminde fakir halkın ezildiği ve elinde ne varsa alınıp Yıldız ricâlinin cebine gittiği anlatılmaktadır. Buna göre Hicaz demiryolu inşası adı altında devlet memurları köylülerden şiddet yoluyla zorla yardım parası toplamaktadır. Toplanan paralar “Akreb” diye nitelendirilen II. Abdülhamid'in en yakınında bulunan devlet adamlarından Arap İzzet Holo Paşa'ya getirilmektedir. “Akreb” İzzet Paşa ise halktan toplanan yardım paralarını kendi kasasına koymaktadır. Altta bulunan son karikatür karesinde ise Hicaz'a giden trenin “heyâmola” şeklinde, yani gayrete getirici sözlerle birlikte itilerek gittiği anlatılmaktadır. II. Abdülhamid'in halktan ağır vergiler alması veya çeşitli ianeler adı altında para toplaması ve

³⁶ [Karikatür: 3], *Kukuruk*, 16 Ağustos 1324, s. 4.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

Beytü'l-mal'ı kendi zevk ve sefahati için harcaması başta Jön Türkler olmak üzere muhalifleri tarafından bir propaganda argümanı olarak kullanılmıştır. Kukuruk'taki bu karikatür de devr-i istibdadı hatırlatan bir görsel olarak gazetede yer almaktadır. Başrol olarak ise II. Abdülhamid yerine İzzet Holo Paşa'nın tercih edilmesi bu dönemde II. Abdülhamid'in hâlâ tahtta bulunması, buna karşın İzzet Paşa'nın ise II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından gizlice bir vapura atlayarak kaçması şeklinde yorumlanabilir.

Kukuruk'un II. Abdülhamid dönemi devlet adamlarına getirdiği alay yollu eleştirilerin en mânâ dolu olanı ise Zeki Paşa'nın hedefe alındığı aşağıdaki karikatür olmuştur.

[Karikatür: 4]

“Zeki Paşa Harbiye Mektebi’nde:

-Efendiler! Sizden hürîyet, müsâvât kelîmelerîni duyarsam emîn olunuz, sîzi mahv îderîm.

-Yuhâ!”³⁷

³⁷ [Karikatür: 4], *Kukuruk*, 16 Ağustos 1324, s. 1.

Kukuruk'un ilk sayısının kapağında bu karikatürün yer alması tesadüfün ötesinde, bir tercih gibi durmaktadır. Karikatürde II. Abdülhamid'in en güvendiği adamlarından olan Mekâtib-i Askeriye Nazırı Zeki Paşa görülmektedir. Zeki Paşa, Harbiye talebelerini hizaya çekip onlardan yasak edilen hürriyet ve müsavat kelimelerini duymak istemediğini söylemektedir. Ancak Harbiyeliler el hareketleriyle onunla alay etmektedir. O da bunun üzerine şaşırılmış ve bozulmuş bir şekilde kaçmaktadır. Zira artık II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve II. Abdülhamid dönemindeki yasaklar ortadan kalkmıştır. Kukuruk'un karikatürde Mekteb-i Harbiye talebelerini ve Zeki Paşa figürünü seçmesi aslında II. Meşrutiyet'in ilan edilme sürecine yönelik bir atıftır. II. Abdülhamid iktidarına muhalif Harbiyelilerin sıklıkla gönderildiği III. Ordu mensubu subayların isyanı şeklinde başlayan süreç, II. Meşrutiyet'in ilanı ile sonlanmıştır. Bu mânâda 10 Temmuz 1324 ihtilalinin başrolünü Harbiyeliler üstlenmiştir. II. Abdülhamid'in saltanatı sürecince en çok çekindiği kesim olan Harbiyelileri baskı altında tutmak için özellikle görevlendirdiği Zeki Paşa, bütün sıkı denetim ve kontrollere karşın Harbiye'deki meşrutiyetçi kanadı yok edememiştir. Dolayısıyla Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı bir anlamda Harbiyelilerin zaferi ve Zeki Paşa'nın mağlubiyeti demektir.

Kukuruk'ta II. Abdülhamid döneminin devlet adamları hedef alınırken Neşter'de ise II. Abdülhamid'in şahsı doğrudan hedef alınacaktır. Bunda ise meşrutiyete vurulmak istenen bir darbe olarak görülen 31 Mart Vak'ası'nın etkisi büyük olmuştur.

31 Mart Vak'ası: “Hareket-i İrticâ'îye”

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından yaşanan birtakım siyasî, askerî ve toplumsal huzursuzluklar Meşrutiyet karşıtı bir kesimin ayaklanmasına sebebiyet vermiştir.³⁸ 31 Mart 1325'te [13 Nisan 1909] Osmanlı Devleti'nin başkentinde yaşanan bu olayın yankıları kısa bir süre içerisinde diğer şehirlere de yayılmıştır. Meşrutiyet ilan edileli henüz bir yıl dahi olmadan ortaya çıkan bu karşı harekete yönelik eleştiriler dönemin basınında işlenen konuların başında gelmiştir. Nitekim isyanın çıkışından 10 gün sonra İzmir'de yayımlanmaya başlayan Neşter'de de gündem “*Hareket-i İrticâ'îye*” olarak tanımlanan 31 Mart Vak'ası'dır. Neşter'in daha çok bu olayın çıkışına sebep olanları topluma sunmak ve ifşa etmek gibi bir amacı, yayım politikası olarak benimsediği görülmektedir. Bu bağlamda hedefe koyduğu ilk isim ise II. Abdülhamid'dir.

Neşter'e göre Meşrutiyet'in ikinci kez ilanı II. Abdülhamid tarafından hoş karşılanmamıştır. İsim vermeden II. Abdülhamid'i “*meşrûtiyetzede*” olarak

³⁸ 31 Mart Vak'ası'nın çıkışının altında yatan nedenler için bknz. Alkan 2011, s. 51-142.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

niteleyen gazete, onun ağzından zenginliğinin ve ihtişamının önünün alınmasından ve halkı ezmesine son verilmesinden dolayı endişeli ve şikâyetçi olduğunu belirtmektedir. Üstelik II. Meşrutiyet'ten sonra gazeteler onun yaptıklarını her zerresi ve noktasına kadar teşhir etmektedir. Burnunun ve kibrinin alay konusu olması karşısında dayanamayan II. Abdülhamid'in en sonunda "kıyam" ettiği fakat onu da başaramadığı ve bunun neticesinde ölmesi gerektiği halde ölemediği söylenerek en sonunda şu şekilde canhıraş imdat istediği zikredilmektedir: "*Ölmek nice felâketdir, kalmak ise daha bin kat belâ! Kullarım imdâdına yetişin!.. Cân kurtaran yok mu!..*"³⁹ Neşter'in bu yorumu 31 Mart Vak'ası'nın kendi bakış açısıyla müsebbibini açıklamaktadır. Meşrutiyet'e bir darbe olarak görülen bu isyanın azmettiricisinin ve perde arkasında bulunan isminin II. Abdülhamid'in olduğu okuyucuya hissettirilmektedir. Gazetede bir başka yazıya göre de "*İstanbul kıyâmeti*" olarak isimlendirilen 31 Mart Vak'ası nedeniyle herkes II. Abdülhamid'in tepetaklak olmasını, senelerce oyuncak kabilinden kırıp döktüğü insan kitlesinin şimdi altında kalması hasebiyle nefsinin kurummasını ve kafasının kırılması gerektiğini düşünmektedir.⁴⁰

Neşter, böyle mühim bir olayı II. Abdülhamid tek başına idare edemeyeceğinden ona yardımcıları da bulmaktadır. Gazetenin ilk sayısında "*Paşa Baba*" ile "*Paşa Evlâd*" arasında geçen bir diyalogda anlatılanlar bu vak'anın diğer müsebbipleri hakkında Neşter'in görüşünü ortaya koymaktadır. Acele bir şekilde firar etmeye çalışan Paşa Evlâd'a niye kaçtığını soran Paşa Baba şöyle bir karşılık almaktadır: "*...kurduğumuz planlar, tasavvur ittiğimiz hülyâlar hep semeresiz kalıyor. Bin dürlü şeytânlık yaptım, milleti millete düşman itdim, boğaz boğaza getirdim, dini âlet iderek hevâceleri teşvik itdim. Askerleri, şânlı askerleri de atıyyeler içinde boğdırarak ayaklandırıdım. Hâsılı ortalığı ateşe virdim...*" Bu yaptıklarına karşın başarıya ulaşamayan Paşa Evlâd'ın artık firar etmekten başka çaresi kalmamıştır. Yine aynı konuşmada üzerindeki hoca kıyafetinin ne olacağını soran babasına da "*Şer'iat isteriz diye halkı iğfâl idebileceğim elbise-i resmîye*" şeklinde cevap vermekte ve vapura binip canını kurtarana dek üzerinden çıkarmayacağını söylemektedir.⁴¹

Bu konuşmalardan anlaşılacağı üzere Neşter, 31 Mart Vak'ası'nı hazırlayan bir kesimin de II. Abdülhamid döneminin üst düzey devlet adamları olduğu görüşündedir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile buldukları yüksek mevkileri kaybeden ve Kukuruk örneğinde de açıkladığımız üzere büyük eleştirilere hedef olan bu kesim, Neşter'in yorumuna göre özellikle askerleri ve ulema sınıfını kendi istek ve arzuları doğrultusunda ayaklandırarak Meşrutiyet'e darbe vurmak

³⁹ "Bir Meşrutiyetzedede Lisânından", *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 2, 6.

⁴⁰ Hâkî, *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 6.

⁴¹ "Paşa Baba ile Paşa Evlâd Arasında Helecânlı Muhâvere", *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 2.

istemişlerdir. Taşkısla'da IV. Avcı Taburu'nun başlattığı isyanın ulema sınıfının katılımıyla “şer'iat isteriz” sloganıyla dinî bir çehreye bürünmesinin alt yapısı Neşter'de bu şekilde gösterilmektedir. Nitekim eski devlet adamlarının bu olaydaki rolünü karikatür vasıtasıyla da izah etmektedir.

[Karikatür: 5] “Tahtında müstetir hu!”⁴²

Karikatürde “*Hareket-i İrticâ'ye*” olarak nitelendirilen olay 31 Mart Vak'ası'dır. Bu olayın II. Abdülhamid'in iktidarını yeniden geri getirmek için Meşrutiyet karşıtlarınca çıkarıldığını karikatürden anlayabilmekteyiz. Bir kısım devlet ricâli, asker ve ulema tarafından tahtta oturtulan ve kendisine biat edilen iri ve çirkin canavar istibdadı nitelemektedir. Bu da 31 Mart Vak'ası'nın Neşter'e göre esas amacını göstermektedir. Nitekim olayı tertipleyen bu kesim II. Abdülhamid'in iktidarından faydalanan ve çıkar elde eden kişilerdir. Karikatürde dikkat çeken bir ayrıntı ise canavarın büyük bir burun, uzun kulak ve dökülmüş saçlarla yüz şekli olarak II. Abdülhamid'e benzetilmesine karşın asıl II. Abdülhamid'in korkudan tahtın altına gizlenmiş bir şekilde olup biteni izlemesidir. Karikatürün açıklamasında da II. Abdülhamid'in gizlenmesine

⁴² [Karikatür: 5], *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 3.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

vurgu yapılarak bu vesileyle istibdadın korkunçluğuna karşın II. Abdülhamid'in korkaklığı dile getirilmektedir.

İsyanın bastırılmasından sonra Neşter'de çıkan yazılarda da bu olaya destek verdikleri düşünülen kesimler hakkında iddiaların ve yorumların gündemde tutulduğu görülmektedir.⁴³ Bunlar arasında Meşrutiyet taraftarı olmasına karşın İttihat ve Terakkî Cemiyeti karşıtı kişiler de vardır. Bu konuda Mizancı Murad'ın sahibi olduğu Mizan gazetesinin idarehanesinde geçtiği ifade edilen bir konuşma oldukça dikkat çekicidir. Fazıl isimli bir şahıs ile ismi verilmese de konuşmada “mim” harfiyle kodlanması ve söyledikleriyle Murad Bey olduğu anlaşılan iki kişi arasında yaşandığı iddia olunan bir konuşma Neşter'de yer almaktadır. “İstanbul Muhâbirimizden” kaynaklı olarak gazetede yer alan bu yazı oldukça ilginç yorumları ihtiva etmektedir.

5 Nisan 1325'te, yani isyanın çıkışından 5 gün sonra sözde gerçekleşen bu konuşmada Mizancı Murad'ın Hareket Ordusu'nun İstanbul'a yaklaşmasından endişe ettiği görülmektedir. Fazıl Bey ise bunun gösteriş olduğunu ve ordunun İstanbul'a giremeyeceğini, eğer girerse çeşitli propagandalarla ortalığı ayaklandıracağını söylemekte ve halkı kandırmaktan zevk aldığını belirtmektedir. Konuşmada Mizancı Murad da halkı isyana teşvik için yarım milyon lira aldıklarını zikretmektedir. Fazıl Bey'in kendisine isyan çıkarmak için çok acele ettikleri lafı karşısında da şöyle cevap vermektedir: “*Beni de Derviş Vahdeti aldatdı. Bu halk koyun sürüsüdür, Hasan Fehmi Efendi'nin katlinde tecrübemizi gördük. Turmayalım zemân bu zemândır*”. İkili arasındaki konuşmada Fazıl Bey, eğer Hareket Ordusu İstanbul'a girerse İngiliz dostları aracılığıyla İngiltere'ye kaçacağını da söylemekte ve canının, imanının para olduğu itirafında bulunmaktadır. Mizancı Murad ise tutuklanırsa inkâr yoluna sapacağını, eğer fırsatını yakalarsa da mühim itiraflarda bulunacağını söyleyerek bazı isimleri verip karşılığında para bile kazanacağını düşünmektedir.⁴⁴

Bu şekilde Neşter'de 31 Mart Vak'ası'nın çıkışı ile bağlantılı olduğu yorumu yapılan ve suçlanan Mizancı Murad, gazetenin bu sayısından birkaç hafta sonra tutuklanmıştır. Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa'ya gönderilen 8 Haziran 1909 tarihli belgede irâde-i seniye ile Mizancı Murad'a müebbeden kal'abendlik cezası verildiği bildirilmiştir.⁴⁵ Mizancı Murad ise hatıratında kendisinin suçlu bulunup tutuklanma kararının Hareket Ordusu'nun gelişinden ve Divân-ı Harb'in kurulmasından çok önce verildiği

⁴³ “Hasbihâl”, *Neşter*, 24 Nisan 1325, s. 2.

⁴⁴ “İstanbul Muhâbirimizden”, *Neşter*, 1 Mayıs 1325, s. 2, 4.

⁴⁵ B.O.A., BEO., 3568/267583, 1909.

iddiasında bulunmaktadır.⁴⁶ Böylece Neşter gibi bazı basın organlarında kendisiyle ilgili çıkan suçlamalara da işaret etmektedir. Yine Mizancı Murad, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin önde gelenlerinden olup, II. Meşrutiyet sonrasında ve 31 Mart Vak'a'sı sırasında Meclis-i Mebusan Reisliği yapan Ahmed Rıza'nın Divân-ı Harb Reisi'ne giderek kendisini astırması yönünde telkinlerde bulunduğunu ve Hareket Ordusu'nun daha Selânik'ten hareket etmeye başladığı sıralarda kendisine tehdit mektupları gönderilip “*İbtidâ seni gebertmeğe geliyoruz*” dediklerini anlatmaktadır.⁴⁷ Bununla birlikte Mizancı Murad idam edilmemiş ve Rodos'ta kal'abendlığe mahkûm edilmiştir. 1912 yılında çıkan bir aflla da serbest bırakılmıştır.

İttihat ve Terakkî karşıtı gazetecilerin ve yazarların 31 Mart Vak'ası sırasındaki yayın politikaları da eleştirilmekte ve bu şekilde isyanın körüklenmesinde rol oynadıkları ancak Hareket Ordusu'nun gelişi ile susmak zorunda kaldıkları anlatılmaktadır. Bu bağlamda basındaki İttihat ve Terakkî taraftarları ile karşıtları arasındaki çekişmede Neşter gazetesi tarafını belli etmektedir. Nitekim aşağıdaki karikatür İttihatçı yanlısı olduğunu açıkça göstermektedir.

[Karikatür: 6] “11 Nisân'dan sonra Furtmanın Sonu” “31 Mart'daki va'ziyetleri”⁴⁸

⁴⁶ Mehmed Murad 1329, s. 7.

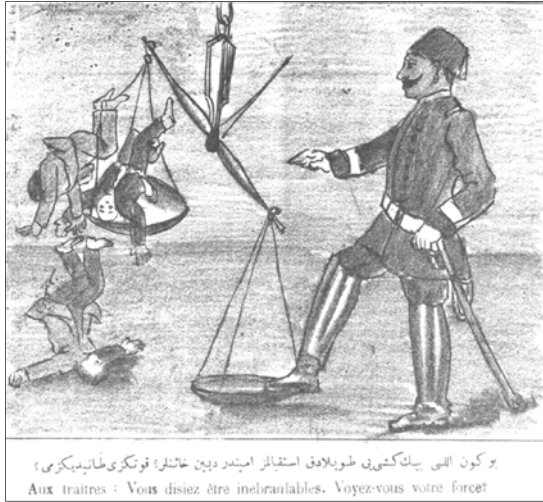
⁴⁷ Mehmed Murad 1330, s. 186, 214.

⁴⁸ [Karikatür:6], *Neşter*, 24 Nisan 1325, s. 7.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

İki kareli bu karikatürde İttihatçı karşıtı gazeteciler ve yazarlar görülmektedir. Karikatürün sağ karesinde Neşter'in yorumuyla bu gazeteci ve yazarlar 31 Mart Vak'ası sırasında durumun İttihatçıların aleyhinde olduğunu görebek yayınlarında İttihatçıları eleştirerek hindi gibi kabarmışlardır. Başlarının dik oluşu ile İttihatçılara karşı gücü ele geçirdikleri ifade edilmektedir. Karikatürün sol karesinde ise bu kez aynı kişilerin keklük türü bir kuşa döndükleri görülmektedir. Zira karikatürde belirtilen 11 Nisan 1325 [24 Nisan 1909] tarihinde Selânik'ten gelen Hareket Ordusu İstanbul'a girmiş ve isyanı bastırarak 31 Mart Vak'ası'na son vermiştir. Bu nedenle daha önceden dik başlı bir görünüm gösteren İttihatçı karşıtı basın başı bu kez öne eğilmiş ve gücünü kaybetmiştir. Bu şekilde Neşter 31 Mart Vak'ası sonrasında İttihatçılar ile birlikte İttihatçı yanlısı basının da güç kazandığını vurgulamak isterken 31 Mart'ın müsebbiblerinin safına İttihatçı karşıtı basını da koymaktadır.

Neşter, "Hareket-i İrticâ'îye"nin bastırılmasında ve Meşrutiyet'in tekrardan kazanılmasında Hareket Ordusu'nun gücünü açık bir şekilde vurgulamaktadır. 31 Mart Vak'ası'nın çıkışının akabinde Selânik'ten İstanbul'a gelen Hareket Ordusu'nun şehre Mahmud Şevket Paşa komutanlığında ve o dönem Binbaşı rütbesinde bulunan Enver Bey kurmaylığında girmesinden sonra şehrin birkaç yerinde çatışmalar yaşansa da hızlı bir şekilde isyan bastırılmıştır. Hareket Ordusu'nun isyanı bastırışı ve gücünün göstergesi Neşter'de karikatür vasıtasıyla anlatılmaktadır.

[Karikatür: 7] “Bugün elli bin kişiyi topladık istikbâlimiz emindir diyen hâ’inler? Kuvvetinizi tanıdınız mı?”⁴⁹

⁴⁹ [Karikatür: 7], *Neşter*, 1 Mayıs 1325, s. 3.

Karikatürde bir terazinin iki kefesini görmektedir. Sağ kefeye tek ayağı ile basan ve mağrur bir şekilde duran Hareket Ordusu'nu temsil eden Enver Bey gözükmektedir. Onun kefeye basışı ağır geldiğinden diğer kefedeki 31 Mart Vak'ası isyancılarını temsil eden kişilerin bir kısmı havaya fırlamakta bir kısmı ise tepetaklak olarak kefedeki aşağı düşmektedir. Neşter'in bu karikatür ile vermek istediği mesaj, isyancıların kendi taraftar kitlelerine güvenip güçlü olduklarını sanmalarına karşın Hareket Ordusu karşısında yok edilmeleridir. Bu karikatür aynı zamanda Neşter'in Meşrutiyet'e ve İttihatçı kadrolara olan güveninin de açık bir göstergesidir.

31 Mart Vak'ası'nın çıkışında etkili olan kesimleri bu şekilde izah eden Neşter, olumsuz II. Abdülhamid imajını da bu olay bağlamında oluşturmaktadır.

II. Abdülhamid İmajı: Bir Meşrûtiyette

Neşter'de görülen olumsuz II. Abdülhamid imajı dönemin siyasî havasını yansıtan önemli bir argümandır. Gazetede II. Abdülhamid algısı, 31 Mart Vak'ası ve neticeleri bağlamında konu edilmektedir. Karikatürler aracılığı ile yaratılan bu algı, aynı zamanda Jön Türk muhalefetinden kaynaklanan olumsuz II. Abdülhamid imajının devamı niteliğindedir. Bu bağlamda II. Abdülhamid ile ilgili şu karikatür onun 31 Mart Vak'ası'ndaki rolünü göstermektedir.

Karikatür. 8: "Hırsızlara şer'en kat'-i yed lâzım gelir."⁵⁰

⁵⁰ [Karikatür: 8], *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 4.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

Karikatürde tahtta oturan II. Abdülhamid görülmektedir. II. Abdülhamid'in iki koluna da yılanlar dolanmıştır. Bu kollar ise karşısında bir kadın şeklinde tasvir edilen Meşrutiyet'e uzanmaktadır. Elleriyle kendisini korumaya çalışan Meşrutiyet'in arkasında ise kıyafetinden ve elindeki kılıcından subay olduğu anlaşılan bir kişi görülmektedir. Kafası çizilmeyip boş bırakılan bu subay, kılıcını II. Abdülhamid'in sol koluna indirmiş ve yılanın kafasıyla birlikte elini de koparmıştır. Karikatürün açıklamasında bahsedilen "kat'-i yed" ise şer'iat hükümlerine göre hırsızlara uygulanan el kesme cezasıdır. II. Abdülhamid, 31 Mart Vak'ası ile halkın sahip olduğu Meşrutiyet'e el uzatmış ve bunun neticesinde Hareket Ordusu tarafından cezalandırılmıştır. Karikatürde dikkat çeken bir ayrıntı da II. Abdülhamid'in yaşlı ve çirkin olarak betimlenmesine karşın Meşrutiyet'in genç ve güzel bir kadın şeklinde çizimidir. Kadının saçları arasında bulunan hilâl ise Müslümanlığı simgelemektedir. Bu karikatür ile Neşter, 31 Mart Vak'ası'nın sorumlusu olarak gördüğü II. Abdülhamid'in karşılıksız bırakılmaması ve en ağır şekilde cezalandırılmasını istediğini ifade etmektedir. Bu cezayı icra edeceklerin ise Meşrutiyet'in koruyucusu Hareket Ordusu'nun olması beklenmektedir.

Neşter'de II. Abdülhamid'in olumsuz imajı yazı yoluyla da anlatılmaktadır. Buna göre Sultan Hamid tahta oturduktan sonra bir daha kalkmamak için her yolu denemiştir. Kardeşi V. Murad'ın hayatını tahtına kurban olarak kullanmıştır. Tahtta bulunduğu sürece kan dökmekte ve milleti ezmekte büyük himmet göstermiştir. Koyu renklere, özellikle de kırmızıya tutkun olan II. Abdülhamid, bunun içindir ki, saltanatı boyunca elinden geldiği kadar efrâd-ı milletin kanlarını dökerek sevdiği rengin manzarasıyla ruhî zevk almıştır. Neşter, II. Abdülhamid'in on yıllar boyunca tahta kalabilmesini de onun "zekâ-yı fevkâlâdesi"ne bağlamaktadır. Zira milleti ilim ve fünundan uzaklaştırarak fikrî seviyeyi düşürmüş, insanların birbirleriyle ilişkide bulunmasını önlemek için hafiye teşkilatı kurmuş, donanmayı Haliç'te çürütmüştür. Kanla tahta çıkan, kanla saltanat süren Sultan Hamid yerini elbette kansız terk edemezdi.⁵¹ Neşter'in bu son cümlesinden kastı ise 31 Mart Vak'ası sırasında isyancılar tarafından katledilen insanlardı. Nitekim bu bağlamda aşağıdaki karikatür II. Abdülhamid'in kan dökücülüğüne işaret etmektedir.

⁵¹ Bahtî, *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 7-8.

[Karikatür: 9] “Son manevra: Acabâ boğulacak mı?”⁵²

Karikatürde ceset yığınlarından oluşan bir tepe ve tepenin en üstünde cesetlerin arasından yalnızca fesli kafası görülebilen II. Abdülhamid durmaktadır. Cesetler Sultan Hamid’in gövdesini bütünüyle kaplamıştır. Dolayısıyla hareket edememektedir.

Bu karikatürde Neşter’in dikkatleri çekmek istediği yalnızca 31 Mart Vak’ası sırasında isyancıların katlettiği insanlar değil, aynı zamanda II. Abdülhamid’e tahtta bulunduğu sürece yerli ve yabancı muhalifleri tarafından sıkça dile getirilen katil ve kanlı II. Abdülhamid imajının açık bir tasviridir. Neşter’in bakış açısıyla tahtta bulunduğu sürece iktidarını korumak ve kendi zevki için sayısız insanın ölümüne yol açan II. Abdülhamid’in bu yaptıkları 31 Mart Vak’ası ile doruk noktasına ulaşmıştır. Açıklamadaki “Acabâ boğulacak mı?” sorusu ise bir önceki karikatürde verilmesi beklenen ceza ile bağlantılıdır. Neşter’e göre II. Abdülhamid’in yaptıkları cezasız kalmamalı ve akıttığı kanlar içerisinde boğulmalıdır. Nitekim bu sayının çıkışından 4 gün sonra, yani 14 Nisan 1325’te [27 Nisan 1909] her ne kadar Neşter’in beklediği şekilde bir ceza olmasa da, II. Abdülhamid Meclis-i Mebusan’ın ve ulemanın onayı ile alınan bir fetvayla tahtan indirilerek iktidarına tamamen son verilmiştir. II. Abdülhamid’in tahtan indirilmesinden sonra çıkan Neşter’in 2. sayısının kapağında yer alan aşağıdaki karikatür ise bu bağlamda dikkat çekicidir.

⁵² [Karikatür: 9], *Neşter*, 10 Nisan 1325, s. 5.

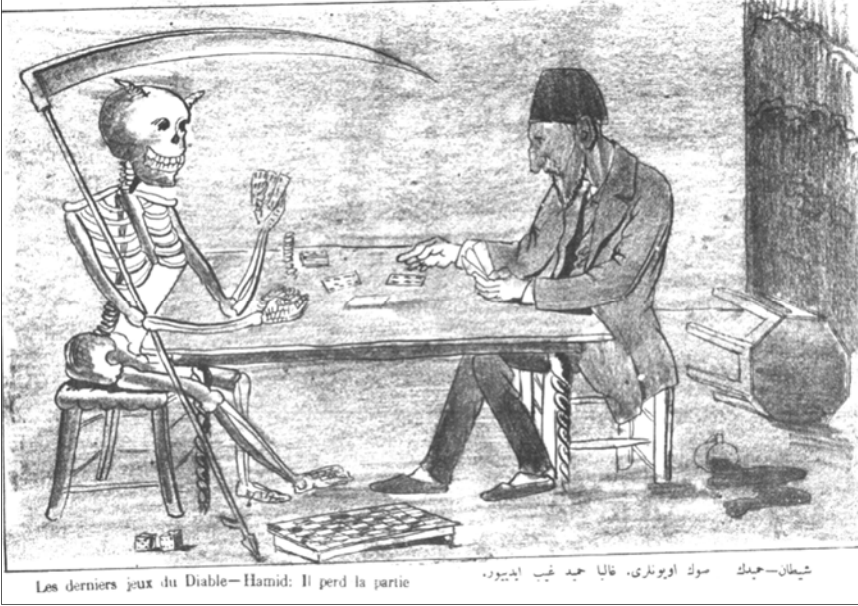
II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

[Karikatür: 10] “Ah Üfürükcü Ebu’l-Hüdâcığım, sen sağ olaydın bu felâketlerimi daha evvelden keşf itmez mi idin?”⁵³

Karikatürde II. Abdülhamid, kendisi tahtta iken yakın çevresinde bulunan ve muhalefetin de onunla birlikte hedef tahtasına koyduğu devlet ricâli arasında olan Şeyh Ebu’l-Hüdâ’nın mezarının başında ağlarken görülmektedir. 31 Mart Vak’ası sonrası isyanı bastırmak üzere Selânik’ten İstanbul’a gelen Hareket Ordusu Yıldız’ı muhasara altında tutmuş, alınan fetva ile birlikte 27 Nisan 1909’da II. Abdülhamid tahttan indirilmiş ve ardından Selânik’e sürgüne gönderilmiştir. Karikatürde II. Abdülhamid’in Ebu’l-Hüdâ’ya “Üfürükcü” diyerek medet umması ve eğer yaşasaydı başına gelen felaketleri önceden keşfedeceğini söylemesi aslında II. Abdülhamid muhaliflerinin propaganda argümanı olarak kullandıkları nitelemelerdir. Zira Jön Türkler için Ebu’-Hüdâ Sultan Hamid’in büyücüsü ve üfürükçüsüdür ve padişah onun etkisi altında sözünden çıkmamaktadır. Bu karikatür ile de hem bu propaganda argümanı tekrar kullanılmakta hem de sabık padişah II. Abdülhamid’in çaresizliği okuyuculara hissettirilmeye çalışılmaktadır. Zira Neşter’e göre II. Abdülhamid artık yolun sonuna gelmiştir.

⁵³ [Karikatür: 10], *Neşter*, 24 Nisan 1325, s. 1.

[Karikatür: 11] “Şeytân-Hamid’in son oyunları. Gâlibâ Hamid gayb idiyor.”⁵⁴

Karikatürde hücre şeklindeki kapalı bir alanda “Şeytân” diye nitelendirilen II. Abdülhamid ile elinde simgesi tırpan bulunan ölüm bir masada karşılıklı oturarak kumar oynamaktadır. Sandalyenin devrilmiş, bardaktaki içeceğin yere dökülmüş olması hücrenin içerisindeki gergin havanın bir göstergesidir. Paraların ölümün önünde olması ve açıklamada da “Şeytân Hamid”in kaybettiğinin belirtilmesinden anlaşılacağı üzere kumarı ölüm kazanmaktadır. Neşter’in de vurgulamak istediği 31 Mart Vak’ası sonrası tahttan indirilen ve sürgüne gönderilen II. Abdülhamid’in “Şeytân” da olsa artık çok yaşamayacağı ve öleceği temennisidir. Lâkin Neşter’in bu temennisi yakın süreçte gerçekleşmeyecek ve II. Abdülhamid 10 Şubat 1918’e kadar hayatta kalacaktır.

Sonuç

23 Temmuz 1908’te II. Meşrutiyet’in ilan edilmesi ile II. Abdülhamid’in otoriter hükümdarlığı sona ermiştir. Yeni bir anlayışın habercisi olan Meşrutiyet döneminde basının büyük bir kısmı da bu anlayış doğrultusunda bir yayın politikası takip etmiştir. İzmir’de çıkan Kukuruk ve Neşter de bu anlayışın

⁵⁴ [Karikatür: 11], *Neşter*, 24 Nisan 1325, s. 5.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

temsilcileri arasındadır. Her ikisinin de mizah gazetesi olması hasebiyle olaylara verdikleri tepkiler alaycı ve aynı zamanda vurucu özelliktedir. Her ne kadar İzmir’de çıkmış olsalar da muhtevaları ülke gündemi çizgisinde bir seyir takip etmiştir. Meşrutiyet’ten beklentileri devletin ve toplumun sorunlarına çare olacağı düşüncesi olmakla beraber, özellikle de Osmanlı Rumlarının bu düşüncenin aksine hâl ve tavırları her ikisinin de tepkisini çekmiştir. İttihatçı kadrolara desteklerini ise her ikisi de açıkça göstermişlerdir. Bununla birlikte aralarında bazı farklılıklar da mevcuttur.

Kukuruk ile Neşter arasındaki farklılıklardan birisi üslup yönünde görülmektedir. Kukuruk’taki yazılar ve karikatürler itidalli iken, Neşter’de daha sert ve keskin yorumlar ile çizimler görülmektedir. Bununla bağlantılı olarak Kukuruk’ta doğrudan II. Abdülhamid değil çevresindeki devlet adamları hedef alınırken, Neşter’de ise hedefte II. Abdülhamid’in şahsı bulunmaktadır. Bunun sebebini de Kukuruk’un çıktığı sırada II. Abdülhamid’in hâlen tahtta bulunmasına bağlayabiliriz. 31 Mart Vak’ası’ndan sonra çıkan Neşter’de bulunan karikatürler ise Kukuruk’takilerden çizim yönünden daha kaliteli ve estetik olmakla birlikte içerdiği anlam bakımından daha serttir. Bunu da 31 Mart’a olan tepkinin boyutları ile ölçüştürebilmekteyiz. Nitekim Neşter’in yayın politikası da bu doğrultuda oluşturulmuştur. İttihatçı yanlısı bir tavır çizerek 31 Mart Vak’ası ile ilgisinin olduğunu düşündüğü kesimleri açıkça ifşa ve itham etmekten çekinmemiştir. Her ne kadar kim veya kimler tarafından çıkarıldığı bugünkü araştırmalarda dahi kesin olarak söylenemese de o günkü yorumlar ışığında 31 Mart Vak’ası’nın en büyük ve ağır faturası II. Abdülhamid’e kesilmiştir. Neşter de bunu desteklemiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki, II. Meşrutiyet dönemi İzmir mizah basınında Kukuruk ve Neşter gazeteleri her ne kadar kısa süreli faaliyet göstermişseler de, gerek dönemin siyasî gelişmeleri karşısında ortaya koydukları tavır gerekse eleştiri anlayışlarının modern Türk mizahının birer örneği olması ile basın hayatımızda önemli bir yer edinmişlerdir.

KAYNAKLAR

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı Âlî Evrak Odası

B.O.A., BEO., 3568/267583, 1909.

Dâhiliye Nezareti Mektubî Kalemi

B.O.A., DH. MKT., 1574/75, 1888.

B.O.A., DH. MKT., 1588/102, 1889

B.O.A., DH. MKT., 2897/62, 1909.

2. Eski Türkçe Kaynaklar

[İmzasız] 1314

Midhat Paşa ve Damad Mahmud Paşa Hazerâtının Sultan Abdülhamid'in Emriyle Keyfiyet-i Şehâdetleri, Cenove: Mizân Matbaası.

Mehmed Murad 1329

Mehmed Murad, *Enkâz-ı İstibdâd İçinde Züğürdün Tesellisi*, [İstanbul]: Matbaa-i Amedî.

Mehmed Murad 1330

Mehmed Murad, *Tatlı Emeller Acı Hakikatler Yâhûd Batn-ı Müstakbele Adâb-ı Siyâsiye Ta'lîmi*, [İstanbul]: Matbaa-i Amedî.

3. Kukuruk ve Neşter Gazeteleri

“Bir Meşrûtiyete Lisânından” 10 Nisan 1325 *Neşter*, S. 1, s. 2, 6.

“Bursa'dan Mektûb” 30 Ağustos 1324 *Kukuruk*, S. 3, s. 1.

“Hasbihâl” 24 Nisan 1325 *Neşter*, S. 2, s. 2.

“Havâdis” 23 Ağustos 1324 *Kukuruk*, S. 2, s. 2-3.

“Havâdis” 30 Ağustos 1324 *Kukuruk*, S. 3, s. 1-2, 4.

“Havâdis” 6 Eylül 1324 *Kukuruk*, S. 4, s. 1-2.

“İstanbul Muhâbirimizden” 1 Mayıs 1325 *Neşter*, S. 3, s. 2, 4, 6.

“Muhterem Kari'lerimiz” 23 Ağustos 1324 *Kukuruk*, S. 2, s. 1.

“Mukaddeme” 16 Ağustos 1324 *Kukuruk*, S. 1, s. 2.

“Paşa Baba ile Paşa Evlâd Arasında Helecânî Muhâvere” 10 Nisan 1325 *Neşter*, S. 1, s. 2.

“Proodoscu Lazari'nin Yeğenine Mektûbu” 1 Mayıs 1325 *Neşter*, S. 3, s. 6.

Bahtî 10 Nisan 1325 Bahtî, “Acı Medhiyeler” *Neşter*, S. 1, s. 7-8.

Bahtî 13 Haziran 1325 Bahtî, “Düşündüklerim”, *Neşter*, S. 9, s. 4, 6.

Hâkî 10 Nisan 1325 Hâkî, “Curcuna”, *Neşter*, S. 1, s. 6.

Hâkî 24 Nisan 1325 Hâkî, “Hürriyetin Ma'nâları”, *Neşter*, S. 2, s. 2, 4.

Hâkî 13 Haziran 1325 Hâkî, “Hasbihâl”, *Neşter*, S. 9, s. 4.

Mücâhid 13 Haziran 1325 Mücâhid, “Dereden Tepeden”, *Neşter*, S. 9, s. 6, 8.

4. Araştırma ve İnceleme Eserler

Alkan 2011

Necmettin Alkan, *Selanik İstanbul'a Karşı*, İstanbul: Timaş Yayınları.

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

- Altın 2014 Hamza Altın, *II. Meşrutiyet Devri Osmanlı Mizah Basını*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Arıkan 1985 Zeki Arıkan, “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde İzmir Basını”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 103-111.
- Arıkan 2006 Zeki Arıkan, *İzmir Basın Tarihi (1868-1938)*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Arslan 2005 Ali Arslan, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Rum Basını*, İstanbul: Truva Yayınları.
- Canner 1997 Fethymia Canner, “Jön Türk Devriminin Ertesinde İstanbul Rum Mizah Basını: Embros Dergisi”, *Toplumsal Tarih*, S. 48, s. 25-29.
- Çağın 2010 Şerife Çağın, “II. Meşrutiyet Döneminde İzmir’de Çıkmış Olan Mizah Gazeteleri –Edeb Yahu–”, *TÜBAR*, S. 28, s. 117-144.
- Çeviker 1988 Turgut Çeviker, *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü-II Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Demirel 2007 Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Duman 2000 Hasan Duman, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, C. I, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları.
- Huyugüzel 1996 Ömer Faruk Huyugüzel, *1928’e Kadar İzmir’de Çıkmış Türkçe Kitap ve Süreli Yayınlar Kataloğu*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Huyugüzel 2000 Ömer Faruk Huyugüzel, *İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)*, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.
- Kabacalı 2000 Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kerimoğlu 2007 Hasan Taner Kerimoğlu, “Kilise ve Mektepler Kanunu Örneğinde II. Meşrutiyet Döneminde İttihatçı-Rum İlişkileri”, *ÇTTAD*, S. 14, s. 3-25.
- Koloğlu 2010 Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

SUMMARY

In the Ottoman period, Izmir followed a course that did not lag behind Istanbul in terms of press activities as it was in a politically and socio-economically important position. Hence, humor newspapers were also published along with development of the press in Izmir. However, publication of humor newspapers was not allowed within the Ottoman territory in the period of Abdul Hamid II. Publication of the humor newspapers was prohibited as of 1877 due to the opposition of Abdul Hamid II particularly to the caricatures and humor newspapers.

The authoritarian reign of Abdul Hamid II came to its end with declaration of the Second Constitutionalist Period on 23 July 1908. It is understood that anger has quietly sprouted and grown among the press members and authors in the period of Abdul Hamid II as a result of disallowance of the humor publications and the strict controls related to this. Because, virtually a boom was experienced in the field of press as soon as the prohibitions in the press were lifted following declaration of the Second Constitutionalist Period on 23 July 1908. The influence of the Second Constitutionalist Period on the press is also undeniable in the locality of Izmir. Many humor newspapers started to be issued in Izmir in that period. The newspapers Kukuruk and Neşter addressed in this study are among them. Kukuruk started up about one month after declaration of the Second Constitutionalist Period and 4 issues were published. As for Neşter, it started up 10 days after the 31 March Incident and 9 issues were published.

In the Constitutionalist Period, which was the precursor of a new understanding, a substantial part of the press pursued an editorial policy in line with this understanding. Kukuruk and Neşter published in Izmir was the representative of this understanding. Since both were humor newspapers, the reactions they gave to the events were ironical as well as thought-provoking. Although they were issued in Izmir, their content followed a course in line with the country's agenda. While their expectations from the Constitutionalist Period was that it would be a remedy for the problems of the state and society, the attitudes and acts of especially the Ottoman Greeks contrary to this idea drew reaction from both. Both of them clearly showed their support to the Committee of Union and Progress. One of the primary matters criticized in that period by Neşter was the restrictions started against the press. The liberty that emerged following disappearance of the censure and oppression against the press, which was among those who directed the most severe criticisms to the government of Abdul Hamid II, did not last long. As a matter of fact, laws prescribing several measures on the press started to be promulgated shortly after repression of the 31 March Incident. In this respect, Neşter clearly stood against the restrictions. Despite the fact that the newspapers Kukuruk and Neşter regarded the new period which started after declaration of the Second Constitutional Period as a period of liberty and the belief that the troubles suffered in the period of Abdul Hamid II would disappear, the events which took place later on served to understand this was not the case. Because the expectations and desires didn't turn into reality. In addition to failure have achieved a social integration, the examples

II. Meşrutiyet Devri İzmir Basınında Mizah: Kukuruk ve Neşter Örneği

of several practices that were criticized in the government of Abdul Hamid II started to be continued in this period, as well.

Kukuruk and Neşter did not remain indifferent but showed reaction to the social problems encountered in the Second Constitutional period. That being said, there are several differences between these two humor newspapers.

One of the differences between Kukuruk and Neşter is seen to be in the style. The articles and caricatures in Kukuruk are modest, whereas tougher and sharper comments and drawings are seen in Neşter. In connection with this, Kukuruk targeted not directly Abdul Hamid II, but the statesmen around him, whereas Abdul Hamid II was personally on the target in Neşter. We can attribute this to the fact that Abdul Hamid II was still on the throne when Kukuruk started up. The caricatures in Neşter, which started up after the 31 March incident, are of higher quality and esthetic in terms drawing, and are tougher with respect to the meaning they contain. We are able to measure this with the extent of their reaction to the 31 March Incident. As a matter of fact, the editorial policy of Neşter was in this orientation, either. Taking a pro-Union and Progress attitude, it did not refrain from expressly disclosing and accusing the groups it thought to be involved in the 31 March Incident. Although it cannot be definitely said even in today's researches by whom it was provoked, in the light of the comments of that day, it was assumed that it was Abdul Hamid II who had the greatest and heaviest responsibility for the 31 March Incident. Neşter supported this view, too.

In conclusion, we can say that, although the newspapers Kukuruk and Neşter have been active for a short time in Izmir's humor press in the Second Constitutional period, they have acquired an important place in our press life with both the attitude they have taken in the face of the political developments of the period and with the fact that their understanding of criticism was an example of modern Turkish humor.